

Drie wisenten in het Kraansvlak

door Kees de Heer

Wij hadden erg veel geluk in de Kennemerduinen. Wij gingen naar het Kraansvlak om een glimp van de nieuwe wisenten op te vangen en we stonden amper vijf minuten op de uitkijk, toen de drie dieren naar de drinkplaats kwamen. De boswachter was al tien dagen op zoek naar de drie Europese bison, voordat hij ze voor de eerste keer in de kijker kreeg.

In de Kennemerduinen zetten de beheerders nu ook wisenten in om de vergrassing en verbossing tegen te gaan. Ze hebben reeds eerder Schotse Hooglanders, konikpaarden en pony's ingeschakeld, maar voor het grovere werk zijn vijf wisenten ingehuurd. Twee dieren arriveren pas dit najaar, maar de eerste drie bison zijn op 24 april jongstleden losgelaten in het Kraansvlak. Het bericht over de uitzetting van de wisenten was voor ons aanleiding om in de meivakantie enkele dagen door te brengen in Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

NIET LANGER BANG VOOR BLANKE TOP DER DUINEN

We hebben de duinen van Kennemerland volledig doorkruist, van de Heerenduinen bij Huisduin tot het Kraansvlak nabij Zand

lucht. Het gevolg was vergrassing en verbossing. Het schrale duinzand was vrijwel overal verdwenen onder een deken van helm en duinriet. Grazige vlakten groeiden dicht met struiken als duindoorn, meidoorn en Amerikaanse vogelkers, struwelen werden overschaduwd door bomen als eiken, berken, zwarte den en esdoorn.

Bij deze ontwikkeling speelde het wegvallen van de intensieve konijnenvraat een grote rol. De konijnenstand is voor het eerst gedeceimeerd in de jaren vijftig, door de uitbraak van myxomatose. Het duurde ruim twintig jaar voordat de stand zich een beetje had hersteld en toen sloeg een tweede konijnenziekte toe. Het VHS-virus zorgde opnieuw voor een forse afname van het aantal konijnen en de stand is nu nog steeds niet op peil. Het wegvallen van het grote aantal vretende, schillende en gravende konijnen ging gepaard met een enorme vergrassing en

van de universiteiten van Groningen en Nijmegen zullen het experiment nauwgezet volgen. Zij gaan vijf jaar lang kijken wat de dieren eten, hoe ze zich gedragen, hoe ze reageren op paarden die straks in hetzelfde gebied zullen worden uitgezet en hoe ze reageren op mensen, als de boswachters straks begeleide excursies in het gebied gaan organiseren. Twee van de drie wisenten zijn uitgerust met een zendertje dat regelmatig een signaal afgeeft, zodat de onderzoekers hun gangen van uur tot uur kunnen volgen.

TUREN VANACHTER EEN PALISSADE

In het bezoekerscentrum De Zandwaaier bij Overveen horen we wat het experiment inhoudt en waar de eerste wisenten op 24 april zijn uitgezet. We bewonderen de on-

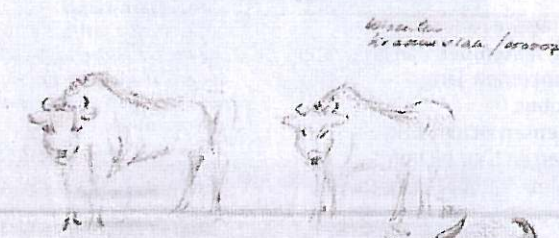
Bijna uitgestorven

Bijna was de wisent in Europa uitgestorven. De Europese 'bison' leefde tweeduizend jaar geleden in grote delen van ons werelddeel, van Zuid-Engeland tot diep in Rusland en van de Pyreneeën tot Zuid-Zweden. Vanaf het jaar 400 nam het aantal geleidelijk af vanwege jacht, stroperij, ontginning van leefgebieden en concurrentie door huisvee. In Engeland verdween de wisent in de twaalfde eeuw, in Frankrijk en Duitsland in de veertiende eeuw. Alleen in Oost-Europa hield de wisent stand in de laatste onontgonnen gebieden en adellijke jachtreservaten. Maar de laatste wilde exemplaren stierven in 1919 in het woud van Bialowieza en in 1926 in de Kaukasus. Toen er in 1923 een fokprogramma werd opgezet, waren er slechts twintig dieren over in gevangenschap en vanuit deze kleine populatie zijn weer dieren in natuurgebieden uitgezet. Nu leven er ruim drieduizend wisenten in Europese natuurgebieden, wildreservaten, dierentuinen en fokcentra.

BOSRUNDEREN

De wisent is een verre verwant van het huisrond, maar is veel slanker dan onze huisrunderen. Wisenten hebben een hoge rug, naar boven gekromde horens en een egale, kastanjebruine vacht. Ze zijn moeilijk te ontdekken in de schaduw van een volwassen bos. Wisenten leven bij voorkeur in een bosrijke omgeving. De kalfjes kunnen slecht tegen te veel zonlicht en hebben schaduw nodig. In de zomer hebben wisenten een korte, gladharige zomervacht. Tegen de winter worden de haren langer en ruiger en groeit er een fijne ondervacht tussen. Het dier krijgt dan ook een baard aan de keel, hals en kin en een brede haardos bij het achterhoofd. De kalfjes zijn bij de geboorte roodachtig grijs en krijgen pas na zes à zeven maanden de kastanjebruine kleur van volwassen dieren. De hoge rug van wisenten is te danken aan verlengde bot-

ten van de borstwervels. Bij koeien zijn de horens korter, smaller en minder sterk dan bij stieren. Stieren kunnen wel elfhonderd kilo zwaar worden en ruim twee meter hoog. Koeien wegen driehonderdvijftig tot zeshonderd kilo en worden

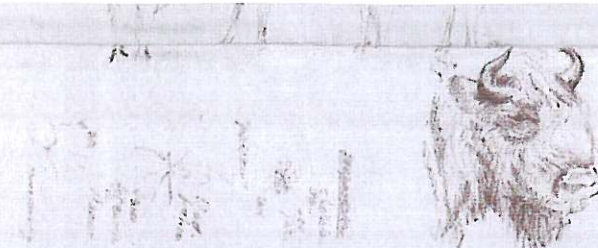

Van boven naar beneden:

- In het Kraansvlak grazen sinds 24 april drie wisenten ofwel Europese bizens.
- Bezoekerscentrum De Zandwaaijer is gehulst in het voormalige machinegebouw van het waterleidingbedrijf.
- De oevers van het Vogelmeer zijn geplagd.
- Vlooltjes en andere pionierplanten floreren op de nieuwe kale plekken.

TEKENING ANJE DE HEER, FOTO'S KEES DE HEER

Grote foto:

- In de Kennemerduinen zijn wisenten ingeschakeld om de verbossing tegen te gaan.
- Tekening: De wisent heeft korte, gekromde horens. De bochel in de rug is te danken aan botuitsteeksels op de wervels.
- Boven: Vanaf de uitkijkpost heb je een mooi overzicht op de drinkplaats van de wisenten.

Links: De kist uit Bialowieski Park, waar een wisent in heeft gezeten.

- Onder v.l.n.r.:
- De Kennemerduinen heeft weer vochtige duinvalleien.
- Een Schotse Hooglander eet minder bast dan een wisent.
- Het zand in de Kennemerduinen mag weer stuiven.

We hebben de duinen van Kennemerland volledig doorkruist, van de Heerenduinen bij IJmuiden tot het Kraansvlak nabij Zandvoort. Het was pakweg tien jaar geleden dat we daar voor het laatst een lange wandeltocht hebben gemaakt en er is intussen erg veel veranderd. Er wordt tegenwoordig in de duinen heel wat afgegraasd, gemaaid, geplagd, gehopperd, gebrand en gekapt, om de karakteristieke duinflora en -fauna een handje te helpen.

Vijf jaar geleden is de waterwinning in de Kennemerduinen geheel gestaakt en het gevolg is dat het grondwaterpeil fors omhoog is gegaan. Vanwege het wegpompen van grondwater waren vrijwel alle valleien compleet verdroogd en verruigd, maar nu staan ze weer gedeeltelijk onder water, zodat de vochtminnende plantjes terugkeren. Elders zijn enorme stukken geplagd, zodat het zand weer naar hartelust kan stuiven. Er zijn dus weer meer plekken waar de begroeiing voortdurend wordt gezandstraald en 'gezoutstraald' en daar profiteren juist de typische duinplanten en -dieren van. Langs het ooit kunstmatig aangelegde Vogelmeer zijn de oevers afgeplagd, zodat ook daar de bijzondere duinflora en -fauna weer nieuwe kansen krijgen.

Deze aanpak is voor duinbeheerders vrij nieuw. Want tot voor kort werd de dynamiek in de duinen juist zo snel mogelijk aan banden gelegd. De beheerders waren eigenlijk bang voor de 'blanke top der duinen'. Na elke winter werden nieuwe stuifgaten met takken toegebedekt of beplant met stro, helm of duindoorn. Nieuwe stormgaten in de zee-reep werden zelfs met bulldozers dichtgeschoven en dichtgeplant met helm. Destijds waren de beheerders bang dat ze hun greep op het stuifzand zouden verliezen en dat de duinen gevaarlijk zouden gaan wandelen. Nu weten de beheerders dat de veiligheid van de mensen achter een duinstrook van vijf kilometer breed in werkelijkheid geen enkel gevaar loopt en dat de duinen gerust een beetje meer mogen stuiven. Daar komt nog bij dat vrijwel alle kale plekken in de duinen geheel waren verdwenen. De duinstrook was inderdaad eeuwenlang een relatief kale vlakte, maar dat veranderde in de afgelopen decennia door de aanvoer van extra voedingsstoffen vanuit de

peil. Het wegvalen van het grote aantal vretende, schillende en gravende konijnen ging gepaard met een enorme vergrassing en toename van de oppervlakte struwelen in de duinen.

GROTE GRAZERS KUNNEN KONIJN NIET ECHT VERVANGEN

De beheerders hebben reeds paarden, pony's en runderen ingezet om de vergrassing en verbossing tegen te gaan, maar deze huisdieren kunnen de rol van het konijn niet volledig overnemen. Zij graven geen holen, zorgen voor minder stuifplekken, vreten minder houtige kiemplanten weg en schillen minder bomen. De paarden en koeien helpen de overgebleven konijnen wel een beetje door dikke tapijten dood gras op te ruimen en door dichte doornstruwelen toegankelijk te maken. Maar ze pakken de struiken en bomen toch nog onvoldoende aan.

Voor de Schotse Hooglanders eten wel eens dagenlang alleen van kardinaalsmutsstruiken. In de wintermaanden knagen ze ook wel aan de stam van eiken, wilgen, den en abelen. Ze doden soms een boom omdat ze de bast rondom wegknagen, maar dat gebeurt niet echt op grote schaal. Daarom hebben de beheerders van de Kennemerduinen nu een nieuwe grazer van stal gehaald. Zij zijn gestart met een proef met de wisent ofwel Europese bizon. Want wisenten zijn typische bosdieren. Zij eten meer houtige delen, ze kunnen op grote schaal bomen schillen en zo complete bosjes opruimen.

Juist omdat de beheerders de bosvorming willen tegengaan, zijn ze niet van plan om de wisenten 's winters bij te voeren. Dat bijvoeren gebeurt wel in de Poolse bossen, waar de dieren vandaan komen, omdat de bosbouwers daar geen schade aan hun bomen willen hebben. Omdat de houtproductie in de Kennemerduinen geen enkele rol speelt, hoeven de beheerders in het Nationaal Park daar geen rekening mee te houden.

De wisenten zijn uitgezet in het Kraansvlak, een gebied van ruim tweehonderd hectare tussen Zandvoort en Overveen dat vanouds is afgesloten voor bezoekers. Onderzoekers

Overveen horen we wat het experiment inhoudt en waar de eerste wisenten op 24 april zijn uitgezet. We bewonderen de opmerkelijk smalle kist waar een wisent in heeft gezeten, de kist is amper vijftig centimeter breed.

We krijgen een folder mee, waarin een korte wandelroute naar het Kraansvlak is opgenomen. Op een uitgekend plekje bij de drinkplaats is een uitkijkpost gemaakt, met een palissade van palen waar bezoekers zich achter kunnen verschuilen. We besluiten meteen een kijkje te nemen en we vallen met de neus in de boter. Binnen vijf minuten draven de drie dieren een helling af, op weg naar het water. Daarna genieten we nog een kwartier van het luide gekraak van takken en van het geplons in het water: de dieren laten zich echt niet door een paar takken tegenhouden.

Blijkkbaar hebben we geluk gehad. Want we ontmoeten op de uitkijkpost een boswachter die al meer dan een week op zoek was naar de drie nieuwe grazers. Wij zagen binnen tien minuten waar hij tien dagen op moest wachten. Bezoekers hebben dus niet de garantie dat ze de eerste drie wilde wisenten van Nederland echt te zien krijgen.

Het bezoekerscentrum De Zandwaaijer is te vinden aan de Zeeweg in Overveen. In het bezoekerscentrum is een folder af te halen, getiteld 'Wisenten in het Kraansvlak'. Bij de drinkplek in het wisentleefgebied is een uitkijkpunt gemaakt, waar iedereen tussen zonsopkomst en zonsondergang naar de wisenten kan zoeken. Meer informatie over het wisentenproject is te vinden op de website www.wisenten.nl.

ruim twee meter hoog, koeien wegen driehonderdvijftig tot zeshonderd kilo en worden 1,75 meter hoog.

BASTETERS

Wisenten zijn herkauwers. Ze eten voornamelijk gras en allerlei kruiden, maar ze lusten eveneens boomknoppen, -bladeren, twijgen en bast. Ze plegen takken en stammen om te buigen, zodat ze de voedzame delen kunnen bereiken. Ze schillen meer bomen dan alle andere grote planteneters in Europa, zodat ze in staat zijn in een volwassen bos open plekken te creëren. Als een boom tijdens een storm omwaait, dan weten de wisenten hem snel te vinden en wordt hij binnen enkele dagen ontdaan van

bladeren, knoppen, twijgen en dunne bast.

De wisenten hebben een forse invloed op hun omgeving. Ze gebruiken grote bomen om hun vacht te schuren en om geurmerken op af te zetten. Door veelvuldig schuren kan de boom al zijn bast verliezen en sterven. Als schuur- en markeerboom is hij dan nog een tijdje bruikbaar, maar uiteindelijk rot de stam onderaan door en moeten de dieren overstappen op een andere boom. Dat resulteert dan in een open plek in het bos, waar andere planten van profiteren. Soms gebruiken de dieren liggend dood hout om doorheen te woelen.

Wisenten nemen graag een zandbad en daarvoor maken ze flinke zandkuilen. Als zo'n plek een tijd lang niet meer wordt gebruikt, dan krijgen pionierplanten en allerlei insecten weer een kans. Op de kale, zandige plekken kunnen bijvoorbeeld graafwespen en zandbijen hun holletje uitgraven.